

กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ ไตรภูมิพระร่วง

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สรัสวดี อ๋องสกุล

กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่
ไตรภพวิฤตยาไชย

ชื่อหนังสือ

กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่

ผู้เขียน

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล

พิมพ์ครั้งที่ ๑

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

จำนวน

๑,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒

พฤษภาคม ๒๕๕๙

จำนวน

๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๓

กันยายน ๒๕๖๐

จำนวน

๑,๗๐๐ เล่ม

ผู้สนับสนุนการพิมพ์

เจ้าวงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่
ท่านผู้หญิงวรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา
คุณสุกัญญา ชลศิริชัย
คุณอรนุช โอสถานนท์
คุณจุมพล ชูติมา ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่

พิมพ์ที่

วนิดาการพิมพ์ โทรศัพท์ ๐๕๓-๑๑๐๕๐๓-๔

ราคา

๑๒๐ บาท

© พ.ศ.๒๕๕๗ สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล.
กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่.-- เชียงใหม่ : ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๐. ๑๖๖ หน้า.
๑. กษัตริย์และผู้ครองนคร--ไทย. I. ชื่อเรื่อง.
๙๒๓.๑๕๙๓
ISBN ๙๗๘-๙๗๔-๖๗๒-๘๕๓-๙

ภาพปกหน้า

เทวดาปูนปั้น ผนังสถูปวัดเจ็ดยอด เชียงใหม่
บุญเสริม สาทราภัย ถ่ายภาพ พ.ศ.๒๕๑๓

ภาพปกหลัง

เทวดาถือพระขรรค์ นั่งแท่นในวิมาน
ตราพระราชทานให้พระเจ้ากาวิละ

“กระสัดล้านนาเชียงใหม่”

ในอักษรโบราณของล้านนา คำว่า “กษัตริย์” สามารถสะกดได้หลายรูปแบบ อย่างไรก็ตามในที่นี้เลือกใช้การสะกดแบบ “กระสัด” ซึ่งปรากฏในเอกสารโบราณส่วนใหญ่ และคำนี้ยังได้รับการบรรจุคำศัพท์และความหมายลงในพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง โดย ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี อีกด้วย

แบบปกและอักษรธรรมล้านนา วิชา มาแก้ว

บทคัดย่อ

สรวิศดี อ่องสกุล
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่

การวิจัยเรื่องกษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของกษัตริย์ล้านนา ซึ่งครองเมืองเชียงใหม่ ในสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ.๑๘๓๙-๒๑๒๑) (ค.ศ.1296-1578) และสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๔๘๒) (ค.ศ.1782-1939) พร้อมกับศึกษาพระราชกรณียกิจแต่ละพระองค์

ผลการวิจัยพบว่า ในยุคแคว้นแคว้น-นครรัฐ (ก่อนกำเนิดกษัตริย์ราชวงศ์มังราย) บนพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาหลายแห่ง มีกษัตริย์ราชวงศ์ท้องถิ่นต่าง ๆ ครองเมืองอย่างเป็นอิสระต่อกัน ครั้นถึงพ.ศ.๑๘๓๙/1296 พระญามังรายปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย ได้รวบรวมดินแดนล้านนาและได้ยกกระต๊อบรัฐ จากรัฐแบบแคว้นแคว้น-นครรัฐขนาดเล็ก เป็นรัฐขนาดใหญ่เรียกอาณาจักร (The Kingdom) โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง

กษัตริย์ราชวงศ์มังรายพัฒนาจากรัฐพื้นถิ่นแบบไท (Tai) ซึ่งมีความเป็นชุมชนขนาดเล็ก กษัตริย์และสามัญชนผูกพันใกล้ชิด เปลี่ยนมาใช้คติการสร้างรัฐ “อาณาจักร” พุทธศาสนา (The Buddhist State) ที่มีลักษณะสากล กษัตริย์เป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ และหล่อหลอมความเชื่อของผู้คนด้วยพุทธศาสนา พร้อมกันนั้น พยายามสร้างอำนาจรวมศูนย์ไว้ที่

สถาบันกษัตริย์ กษัตริย์ได้รับการยกย่องให้สูงขึ้น เกิดการสร้างรัฐศักดินาล้านนา โดยกษัตริย์ราชวงศ์มังรายได้สร้างบ้านแปลงเมือง และสร้างความเป็นล้านนา เกิดลักษณะเฉพาะถิ่น ทั้งรูปแบบทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ภาษา อักษรศาสตร์ และขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ซึ่งกลายเป็นแบบแผนของล้านนาสืบมา ราชวงศ์มังรายมีพัฒนาการ ๓ ยุค คือ ยุคต้น ยุคกลาง (หรือ ยุคทอง) และยุคปลาย กษัตริย์ในยุคต้นราชวงศ์เป็นช่วงการสร้างอาณาจักร โดยรวบรวมเมืองเก่าและสร้างเมืองใหม่ กษัตริย์ที่มีชื่อเสียงในยุคนี้คือ พระญามังราย กษัตริย์ในยุคกลางหรือยุคทอง ช่วงนี้อาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในทุก ๆ ด้าน กษัตริย์ที่มีชื่อเสียงในยุคนี้คือ พระเจ้าติโลกราช ส่วนยุคปลายราชวงศ์มังราย สถาบันกษัตริย์อ่อนแอ ในที่สุดราชวงศ์มังรายก็สิ้นสุด

กษัตริย์ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ครองเมืองเชียงใหม่ ในฐานะเจ้าเมืองประเทศราช โดยเป็นเมืองขึ้นสยาม แต่ด้วยลักษณะเมืองประเทศราช ซึ่งเป็นดินแดนที่มีภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมแตกต่างกับชนส่วนใหญ่ของสยาม รัฐบาลสยามจึงให้ปกครองตนเองอย่างค่อนข้างเป็นอิสระ กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ในสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนนั้นเป็นเสมือนกษัตริย์ท้องถิ่น กษัตริย์ที่มีชื่อเสียงในยุคนี้คือ พระเจ้ากาวิละ ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนของล้านนาเชียงใหม่ ได้ฟื้นฟูบ้านเมืองให้พ้นจากสภาพเมืองร้าง กษัตริย์ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนครองเมืองเชียงใหม่รวม ๙ องค์ ระยะเวลา ๑๕๗ ปี แบ่งได้ ๓ สมัย ยุคต้นราชวงศ์อำนาจกษัตริย์ท้องถิ่นเข้มแข็ง ฟื้นฟูบ้านเมืองจนเป็นปกติสุข ยุคกลางราชวงศ์กษัตริย์ยังคงอำนาจท้องถิ่นสืบมา และยุคปลายราชวงศ์ รัฐบาลสยามปฏิรูปการปกครอง ดึงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางอย่างค่อยเป็นค่อยไป เจ้าหลวงอำนาจลดลงตามลำดับ และสิ้นสุดลง พ.ศ.๒๔๘๒/1939

Abstract

Sarassawadee Ongsakul

Professor Emeritus, Chiang Mai University

Lanna Kings of Chiang Mai

This study analyzes the evolving position and authority of the Kings of Lanna who ruled Chiang Mai during the Mengrai Dynasty (A.D. 1296-1578) and the Chao Jed Ton Dynasty (A.D. 1782-1939). It will examine the contribution of each king to the Kingdom.

Before the rise of the Mengrai Dynasty in the plains between the mountain valleys, local kings in each region ruled their territories independently. Then in A.D. 1296, King Mengrai, the first king of Mengrai Dynasty, centralized the city-states of Lanna into a unified kingdom and established Chiang Mai as the center.

King Mengrai inherited a decentralized Thai state, based on small communities where the king and his citizens were closely entwined. During his reign, King Mengrai centralized power, installing the king as a figure of worship. A patron of Lankawong Buddhism, he adopted a distinctly Buddhist approach with international characteristics and attempted to harmonize the beliefs of Buddhism with the Kingdom's government. The kingdom

also became a feudal state. Driven by the King's reforms, the Lanna Kingdom developed a special local character reflected in its politics, economy, arts and culture, language, and traditions, which have been an enduring element of the Lanna region to this day. The Mengrai Dynasty had three stages: an Early Period, the Middle or Golden Period, and the Late Period. The kings who ruled in the Early Period expanded the territories by combining old towns, as well as establishing new towns. The most celebrated king of the Golden Period was Paya Mengrai. In that era, the Lanna Kingdom achieved new peaks of prosperity economically, artistically, and politically. The most famous king was King Tilokaraj. Toward the end of its reign, the king's power and influence declined.

The Chao Jed Ton Dynasty ruled Chiang Mai as a tributary city of Siam. Since it was a tributary city that claimed different traditions and cultures from other regions, the government of Siam allowed Chiang Mai to rule itself quite freely. The Chao Jed Ton Dynasty who ruled Lanna in this period were kings with a local scope. The most well-known king in this period was Kawila, the first king of that Dynasty. He prospered an almost deserted city. There were nine kings in the Chao Jed Ton Dynasty ruling Chiang Mai for 157 years. This dynasty was divided into three periods: during the Early Period, the king's power was strong and the city became increasingly prosperous and peaceful. In the Middle Period, the kings still maintained local authority. Throughout the Late Period, the government of Siam gradually centralized authority, which eventually weakened the king's power and ended its reign in A.D. 1939.

คำนำผู้เขียน

ผู้เขียนศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนามากกว่าสามสิบปี ได้ค้นคว้าเอกสารตำนาน จารึก พงศาวดาร จดหมายเหตุ และเอกสารต่างๆ พบเรื่องราวเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่เสมอ ด้วยในอดีตกษัตริย์เป็นศูนย์อำนาจมีบทบาททั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม ระยะเวลาที่ศึกษาอย่างยาวนาน และวนเวียนอยู่กับเรื่องของกษัตริย์ล้านนา ได้ทำให้ผู้เขียนรู้สึกผูกพันกับพระองค์ อย่างไรก็ตาม ผลงานที่ผ่านมาของผู้เขียนแม้จะพาดพิงถึงกษัตริย์อยู่บ้าง แต่ก็วิเคราะห์ปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงอยู่ที่บริบทอันเป็นสภาวะแวดล้อม มิใช่เดชะนุภาพของกษัตริย์ ด้วยเหตุดังกล่าว หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนจึงเขียนถึงกษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่โดยตรง โดยวิเคราะห์ความเป็นกษัตริย์ล้านนา และศึกษาพระราชกรณียกิจกษัตริย์ในราชวงศ์มังรายและราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ทั้งสองราชวงศ์ แม้จะต่างกาลเวลาขึ้น แต่มีลักษณะร่วมกันคือ ปฐมกษัตริย์มีความเข้มแข็ง สร้างบ้านแปลงเมืองยิ่งใหญ่ แล้วก้าวสู่ความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดของราชวงศ์ และในที่สุดก็ดับสิ้นไป

หนังสือเล่มนี้ เปิดตัวในงานประชุมทางวิชาการเรื่อง ล้านนาศึกษา ในมิติประวัติศาสตร์ วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ ณ ห้องพระยาตรีวิสารวจา สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อเปิดตัวศูนย์ล้านนาศึกษา และประชาสัมพันธ์โครงการจัดตั้งหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา ล้านนาศึกษา ในคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้สนับสนุนการพิมพ์ ประกอบด้วย

พระปรัชญา โสภณปัญญา วัดท่าบุญเรือง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

เจ้าวงศัลักรั กัณ เชียงใหม่ เจ้าวรจักร กัณ เชียงตุง
เจ้ากรองแก้ว ลัณฑาพินธุ ในนามกองทุนเจ้านวนสวาท เปาโรหิตยั ลัณฑาพินธุ
อาจารย์สุทธธีรันต์ ผาตไธสง ในนามกองทุน ดร.เตียง ผาตไธสง
คุณจุมพล ชุตินา ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล ประธาน
การเขียนข้อมูลทางบรรณานุกรมและให้คำแนะนำต่อการพิมพ์หนังสือ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวรรณา ตันตยานุสรณ์ ช่วยแปลบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษ
อาจารย์ธรรศ ศรียัตนบัลล์ ช่วยประสานงานขอทุนสนับสนุนการพิมพ์
และประสานงานการจัดประชุม คุณวิษญา มาแก้ว ช่วยออกแบบปกหนังสือ
ลูกศิษย์ทุกคนที่มีน้ำใจช่วยทำกิจกรรมทางวิชาการในครั้งนี้ รวมทั้งช่วยจัดงาน
ในวาระครบหกสิบปีเมื่อปลายปีที่แล้ว ทั้งที่เชียงใหม่และลำปาง

สุดท้ายขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์สมโชติ อ่องสกุล ที่ปรึกษาอธิการบดี
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ด้านประวัติศาสตร์ที่ทำให้กำลังใจจากการทำงานหนัก
ในวัยหลังเกษียณ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สรัสวดี อ่องสกุล
บ้านเถียงนาคำ เชียงใหม่
๒๓ มกราคม ๒๕๕๗

สารบัญ

บทคัดย่อ.....	ก
Abstract.....	ค
คำนำผู้เขียน.....	จ
ตอน ๑ บทวิเคราะห์กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่.....	๑
ตอน ๒ กษัตริย์ราชวงศ์มังราย	๓๗
พระญามังราย.....	๓๘
พระญาไชยสงคราม	๔๒
พระญาแสนพู.....	๔๗
พระญาคำฟู.....	๕๐
พระญาผายู.....	๕๒
พระญาเกื้อนา.....	๕๔
พระญาแสนเมืองมา.....	๕๘
พระญาสามฝั่งแกน.....	๖๑
พระเจ้าติโลกราช.....	๖๕
พระญาอดดเชียงราย.....	๗๑
พระญาแก้วภูตาธิปติราชเจ้า	๗๓
พระญาเกสเชษฐราช (ครั้งแรก).....	๗๗
ท้าวชาย.....	๘๐
พระญาเกสเชษฐราช (ครั้งที่ ๒).....	๘๑
พระมหาเทวีจิริประภา.....	๘๒

สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช.....	๘๗
พระญาเมกุสิสุทิวังษ์	๘๘
พระมหาเทวีวิสุทิวเทวี	๙๑
ตอน ๓ กษัตริย์ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนล้านนาเชียงใหม่	๙๕
พระเจ้ากาวิละ	๙๖
พระยาธรรมลังกา.....	๑๐๒
พระยาคำฝั้น	๑๐๔
พระยาพุทธวงศ์	๑๐๗
พระเจ้ามโหตรประเทศ.....	๑๑๐
พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์	๑๑๓
พระเจ้าอินทวิชยานนท์	๑๑๖
เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์	๑๒๑
พลตรีเจ้าแก้ววันรัฐ.....	๑๒๔
บทสรุป.....	๑๓๐
บรรณานุกรม	๑๓๗
ภาคผนวก	๑๔๕
ก. พระยาหลวงวิชิตปราการกำแพงเพชร (พระยาจำบ้าน-บุญมา)	๑๔๖
ข. ลำดับกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (พ.ศ.๑๘๓๙-๒๑๒๑)	๑๕๐
ค. ลำดับกษัตริย์/เจ้าหลวงเชียงใหม่ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๔๘๒)	๑๕๒
ผู้เขียน.....	๑๕๔

ตอน ๑

บทวิเคราะห์ กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่

บทวิเคราะห์ กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่

กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ ในที่นี้ หมายถึง กษัตริย์ที่ปกครองดินแดน ล้านนาเชียงใหม่ ในอดีตอาณาจักรล้านนา ประกอบด้วยกลุ่มเมืองจำนวนมาก ดังนั้น จึงเกิดคำว่า ล้านนาเชียงใหม่ ล้านนาเชียงแสน เพื่อเน้นให้เห็นว่า เมืองนั้นอยู่ในอาณาจักรล้านนา^๑ กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ มี ๓ ยุค ในที่นี้จะเว้น ยุคพม่าปกครอง (พ.ศ. ๒๑๐๑-๒๓๑๗) โดยกล่าวเฉพาะ

(๑) ยุคแรก สมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๘๓๙-๒๑๒๑) ปกครอง อาณาจักรล้านนาเชียงใหม่ ในขณะนั้น มีสถานะเป็นรัฐเอกราช ครอบคลุมพื้นที่ ทั้งภาคเหนือตอนบนของไทยและบางส่วนในเขตลุ่มน้ำโขงและสาละวิน

(๒) ยุคหลัง สมัยพระยาหลวงวิสุทธิพรการกำแพงเพชร (จำบ้าน-บุญมา) (พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๓๒๒) (ดูภาคผนวก ก) และราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๘๒) ในยุคหลังนี้ สถานภาพของกษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ ตกเป็นเมืองประเทศราชของไทย เช่นเดียวกับเมืองในล้านนาอื่นๆ คือ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน กษัตริย์ของเมืองประเทศราชทั้ง ๕ เมือง กล่าวได้ว่า เป็นกษัตริย์ ท้องถิ่น หรือเจ้าแผ่นดิน รายละเอียดจะกล่าวต่อไป

^๑ ฮันส์ เพนธ์. ผู้อ่าน. “จารึกพระบรมธาตุจอมทอง” สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พิมพ์เนื่องในงานกฐินพระราชทานวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ หน้า ๑๖๑-๑๖๓.

กษัตริย์ยุคแคว้นแคว้น-นครรัฐ

ก่อนกำเนิดกษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ (ราชวงศ์มังราย) ในเขตล้านนามีการก่อรูปรัฐอิสระขนาดเล็กหลายแห่ง ลักษณะเป็นยุคแคว้นแคว้น-นครรัฐต่างก็มีกษัตริย์ท้องถิ่นราชวงศ์ของตน กระจายตัวอยู่ตามที่ราบระหว่างหุบเขาได้แก่

(๑) ที่ราบลุ่มน้ำกก แคว้นโยน หรือโยนก ราชวงศ์ลาว หรือลวจังกราช สันนิษฐานเริ่มก่อกำเนิดราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ปฐมกษัตริย์คือ ลาวจง หรือลาวจก หรือ ลวจังกราช ซึ่งสืบเชื้อสายต่อมาถึงพระญามังราย ลำดับที่ ๒๕

(๒) ที่ราบลุ่มน้ำปิง แคว้นหริภุญไชย ราชวงศ์จามเทวี สันนิษฐานเริ่มตั้งแต่ก่อตั้งนครหริภุญไชย พ.ศ.๑๓๑๐-๑๓๑๑ จนถึงราว พ.ศ.๑๔๓๕ เมื่อถูกพระญามังรายยึดครอง

(๓) ที่ราบลุ่มน้ำวัง เมืองเขลางค์นคร ก่อตั้งราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ โดยเชื้อสายราชวงศ์จามเทวี ตั้งแต่เจ้าอนันตยศปฐมกษัตริย์ ถึงพระญาเบิก กษัตริย์องค์สุดท้าย ถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรล้านนา สมัยพระญามังราย

(๔) ที่ราบลุ่มน้ำอิง เมืองพะเยา ราชวงศ์ขุนจอมธรรม ซึ่งสืบสายมาจากราชวงศ์ลาว หรือ ลวจังกราช สันนิษฐานกำเนิดราชวงศ์ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ กษัตริย์ผู้มีชื่อเสียงคือ พระญำเมือง ร่วมสมัยกับพระญามังราย กษัตริย์องค์สุดท้ายคือ พระญาคำลือ ลำดับที่ ๑๑ โดยผนวกเข้ากับอาณาจักรล้านนา ในสมัยพระญาคำฟู

(๕) ที่ราบลุ่มน้ำยม เมืองแพร่ มีราชวงศ์ท้องถิ่นของตนเอง สันนิษฐานก่อตั้งราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ กษัตริย์องค์สุดท้ายคือ ท้าวแมนคุณ ถูกผนวกกับอาณาจักรล้านนาสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ.๑๙๘๗

ราชวงศ์สำคัญในยุคแคว้นแคว้น-นครรัฐ คือ ราชวงศ์จามเทวี และ ราชวงศ์ลาว

ราชวงศ์จามเทวี กษัตริย์ชนชาติมอญ มีศูนย์กลางที่แคว้นหริภุญไชย มีความเจริญรุ่งเรืองเหนือราชวงศ์อื่น ในขณะนั้น เนื่องจากตั้งอยู่บนพื้นที่ราบกว้างขวางของกลุ่มน้ำปิง และรับวัฒนธรรมทวารวดีจากเมืองละโว้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมในพุทธศาสนาและการจัดตั้งสังคมเมือง มีการสร้างเมืองโบราณรูปหอยสังข์ พุทธศาสนาของหริภุญไชยเติบโตในเขตลุ่มน้ำปิงและขยายไปทางทิศตะวันออกข้ามไปสู่หุบเขาลุ่มน้ำวังที่เมืองเขลางค์นคร เมืองเถิน และเมืองลองในเขตลุ่มน้ำยม นอกจากนี้ หริภุญไชยยังเป็นเมืองที่มั่งคั่งจากการค้าด้วยติดต่อค้าขายกับเมืองท่าชายฝั่ง ทั้งหงสาวดี และ “โยธยา”

กษัตริย์หริภุญไชยยุครุ่งเรืองที่สำคัญ คือ อาทิตยราช และสวาวาสิตธิ พระญาอาทิตยราช สร้างพระธาตุหริภุญไชย ราว พ.ศ.๑๗๐๐ โดยนำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานในปราสาท ส่วนพระมเหสีปทุมเทวี สร้างสถูปสุวรรณเจดีย์^๔ ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับพระธาตุหริภุญไชย

พระญาสวาวาสิตธิ (สรพสธิธิ์) พบหลักฐานศิลาจารึกภาษามอญกล่าวถึงพระราชกรณียกิจด้านศาสนา ดังนี้

๑) สร้างวัดเซตวัน สร้างพระเจดีย์ ๓ องค์ที่หน้าวัด ทรงถวายข้าพระเวลาต่อมาทรงผนวชที่วัดเซตวัน พร้อมกับโอรส ๒ องค์^๕

๒) ปฏิสังขรณ์กุฎ ซึ่งหักพังลงมา เนื่องจากแผ่นดินไหวครั้งใหญ่^๖

๓) สร้างวัดมหาวัน ทรงถวายข้าพระและถวายวัตถุสิ่งของต่างๆ^๗

^๔ พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. หน้า ๙๔-๙๕.

^๕ ลพ.๑. ใน ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๒. หน้า ๘-๑๑.

^๖ ลพ.๒. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๔.

^๗ ลพ.๓. เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๔-๒๐.